'בּוּלִי', אֵלּוּ הָעֲשִׂירִים דִּכְתִיב בענין הקללות (ויקרא כו יט), 'וְשָׁבַרְתִּי אֶת גְּאוֹן עֻזְּכֶם', וְתָנֵי רַב יוֹסֵף בברייתא, אֵלּוּ בּוּלָאוֹת – העשירים שֶׁבִּיהוּדָה, שהקב"ה יביא שבר על רכושם שמתגאים בו. 'בּוּטִי', אֵלּוּ הָעֲנִיִּים דִּכְתִיב בפרשת צדקה (דברים טו ח) 'הַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ', את העני. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְלָעוֹזָא – לאדם שהיה מדבר בשפה זרה, מַאי – מה פירוש המילה פְּרוֹסְבּוּל, אָמַר לֵיהּ אותו אדם לרבא, שבלשונו המילה 'פרוז' פירושה פּוּרְקָא דְּמִילְתָא – תקנה.

הגמרא מבארת דין פרוזבול ביתומים: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, יְתוֹמִין קטנים שאבידם הוריש להם חובות שאחרים חייבים לו, אֵין צְרִיכִין פְּרוֹסְבּוּל כדי שהשביעית לא תשמט. וְכֵן תָּנֵי רַמִּי בַּר חָמָא, יְתוֹמִין אֵין צְרִיכִין פְּרוֹסְבּוּל. וטעם הדבר, דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבֵית דִּינוֹ, וכן כל אחד מנשיאי ישראל שבכל דור ודור, אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִין הם, וממונים להשגיח עליהם ועל ממונם, ושטרי החוב שבידם נחשבים כמסורים לבית דין, ואין נשמטים בשביעית.

הגמרא מוסיפה לדון בדיני פרוזבול: תְּנַן הָתָם – במסכת שביעית (פ"י מ"ו), אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹסְבּוּל למלוה, אֶלָּא עַל הַקַּרְקַע – רק אם יש ללוה קרקע. וְאִם אֵין לוֹ קרקע, מְזַכֶּה המלוה ללוה בְּתוֹךְ שָׁדֵהוּ קרקע כָּל שֶׁהוּ, ואחר כך כותב עליה פרוזבול. שואלת הגמרא, וְכַמָּה – מהו השיעור של כָּל שֶׁהוּ. עונה הגמרא אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, אֲפִילּוּ אם מקום הקרקע מספיק לזריעת קֶלַח אחד שֶׁל כְּרוּב, די בזה. אָמַר רַב יְהוּדָה, אין צורך שהמלוה יזכה ללוה קרקע, אלא אֲפִילּוּ אם הִשְׁאִילוֹ ללוה מָקוֹם בחצירו לְתַנּוּר וּלְכִירַיִם – כדי להניח שם תנור וכירים, כּוֹתְבִין עָלָיו פְּרוֹסְבּוּל.

הגמרא מקשה על דברי רב יהודה, אִינִי, וְהָתָנֵי חִלֵּל – והלא הלל [האמורא] שנה ברייתא, אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹסְבּוּל אֶלָּא עַל עֲצִיץ נָקוּב בִּלְבָד, שנמצא בבעלות הלוה. שכיון שהוא נקוב הרי הוא כמחובר לקרקע. ומדייקת הגמרא, שמשמע שדווקא עציץ נָקוּב שמחובר לקרקע אֵין – כן כותבים, אבל עציץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב לֹא כותבים עליו פרוזבול, אַמַּאי – ולמה לא כותבים וְהָא אִיכָּא מָקוֹמוֹ – הלא העציץ מונח במקום כל שהוא, ואף אם אין המקום של הלוה, מן הסתם השאילוהו לו להניח עליו את העציץ, ורב יהודה אמר שדי בכך בשביל לכתוב פרוזבול. מתרצת הגמרא, לֹא צְרִיכָא – לא דיברה הברייתא אלא במקרה דְּמַנַּח אַסְפֵּי – שהעציץ מונח על יתדות, ולכן אין כותבים פרוזבול אלא אם העציץ נקוב.

מספרת הגמרא, רַב אַשֵׁי כשהיה כותב פרוזבול ללוה שאין לו קרקע, מַקְנֵי לֵיהּ גִּידְמָא דִּידֵיקְלָא – היה מקנה ללוה גזע מחובר בקרקע מעץ דקל שנקצץ, וְכָתַב עֲלֵיהּ פְּרוֹסְבּוּל. רַבָּנָן דְּבֵי רַב אַשֵׁי – תלמידי רב אשי, כשהיו רוצים לעשות פרוזבול, לא היו כותבים אותו בשטר, אלא מָסְרֵי מִילֵּיהוּ לְהָהֵדֵי – היה אחד אומר לשלשת חבריו, הרי אתם בית דין וחובי מסור לכם לגבותו בכל זמן שארצה. רַבִּי יוֹנָתָן לא כתב פרוזבול, אלא מָסַר מִילֵּי – אמר את נוסח הפרוזבול לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר לֵיהּ רבי יונתן לרבי חייא בר אבא, צְרִיכְנָא מִידֵי אַחֲרִינָא – האם צריך אני לעשות דבר מה נוסף כדי שלא ישמט החוב. אָמַר לֵיהּ, לֹא צְרִיכְתָּ – אינך צריך.

תָּנוּ רַבָּנָן, אם אֵין לוֹ – ללוה קַרְקַע וְלָעֲרַב – על הלואה זו יֵשׁ לוֹ קַרְקַע, די בכך וּכוֹתְבִין עָלָיו פְּרוֹסְבּוּל. ואם לוֹ – ללוה וְגַם לָעֲרַב אֵין לָהֶן קַרְקַע, וּלְחַיָּיב לוֹ – ולאדם שחייב כסף ללוה יֵשׁ לוֹ קַרְקַע, כּוֹתְבִין עָלָיו פְּרוֹסְבּוּל. ולומדים זאת מִדְּרַבִּי נָתָן – מדינו של רבי נתן. דְּתַנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, מְנַיִן לְנוֹשֶׁה בְּחַבְרוֹ מָנֶה – ראובן הלוה כסף לשמעון, וְחַבְרוֹ בַּחֲבֵרוֹ – ושמעון הלוה כסף ללוי, מְנַיִן שֶׁמּוֹצִיאִין מִנַּה מֵזֶה – מלוי וְנוֹתְנִין לָזֶה – לראובן, תַּלְמוּד לוֹמַר (במדבר ה ז) 'וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ'. הפסוק מדבר במי שגזל את חבירו וכפר ונשבע ולבסוף הודה, שעל הגזלן לשלם לנגזל קרן וחומש. ומלשון הכתוב 'לאשר אשם לו', דרשו חז"ל, שהכוונה לתת את הקרן והחומש למי שהקרן שלו, דהיינו למלוה של הנגזל ונכסי הנגזל משועבדים לו. שכיון שהגזלן משועבד לנגזל והנגזל משועבד למלוה, עובר השעבוד של המלוה לגזלן. וכן במקרה שלנו, זה שחייב כסף ללוה, משועבד לו, וכתוצאה מכך הוא משועבד למלוה של הלוה, ואם יש לו קרקע, יכול המלוה לכתוב עליה פרוזבול.

תָּנַן הָתָם – במסכת שביעית (פ"י מ"א), הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַמִּלְוֶה, בֵּין אם היתה הלוואה בִּשְׁטָר בֵּין אם היתה שְׁלֹא בִּשְׁטָר. רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ – שניהם ביארו את המשנה, שמלוה בִּשְׁטָר שנזכר במשנה, הכוונה לִשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים – שכתוב בשטר שנכסי הלוה משועבדים למלוה. ומלוה שֶׁלֹּא בִּשְׁטָר, הכוונה לשטר שֶׁאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים, ועל שתי הלואות אלו נאמר במשנה, שהשביעית משמטת, וְכָל שֶׁכֵּן ששביעית משמטת במִלְוֶה עַל פֶּה – שלא נכתב שטר כלל. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ – שניהם ביארו את המשנה, שמלוה בִּשְׁטָר שנזכר במשנה, הכוונה להלואה בִּשְׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים, ומלוה שֶׁלֹּא בִּשְׁטָר, הכוונה לְמִלְוֶה עַל פֶּה בלא שטר, ואת שתי הלואות אלו שביעית משמטת. אֲבָל מלוה בִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים – שכתוב בשטר שנכסי הלוה משועבדים למלוה, אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת בשביעית. שמאחר והקרקעות משועבדות למלוה, נחשב החוב כגבוי, וכאילו הן בחזקת המלוה, ואין כאן חוב. תַּנְיָא בברייתא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, שֶׁטֶר חוֹב שאין בו אחריות נכסים מְשַׁמֶּטֶת בשביעית, וְאִם יֵשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת בשביעית. תַּנְיָא אִידָךְ – נאמר בברייתא אחרת, אדם לוה כסף בשטר וְסִיֵּים לוֹ שָׁדֶה אַחַת בְּהַלְוָואָתוֹ – ויחד הלוה שדה אחת שממנה יגבה המלוה את חובו, והראה למלוה את גבולותיה, אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת בשביעית, משום שהחוב נחשב כגבוי. וְלֹא עוֹד – ולא רק באופן זה, אֶלָּא אֲפִילּוּ כָּתַב הלוה למלוה כָּל נְכָסַי אַחֲרַאי וְעַרְבָאי לָךְ – כל הנכסים שלי משועבדים וערבים לחוב, ולא קבע איתו שדה מסוימת, גם בזה נחשב החוב כגבוי וְאֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת. ומברייתות אלו יש ראיה לרבי יוחנן וריש לקיש, ששטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט.

מספרת הגמרא, קְרֵיבֵיהּ דְּרַבִּי אַסִּי הָוָה לֵיהּ הַהוּא שְׁטָרָא – היה לו שטר חוב על הלואה שהלוה, דַּהֲוָה כָּתִיב בֵּיהּ – שהיה כתוב בו אַחֲרָיוּת נְכָסִים, אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַסִּי – בא המלוה לפני רבי אסי קרובו, וְאָמַר לֵיהּ – שאלו האם החוב מְשַׁמֶּטֶת אוֹ אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת. אָמַר לֵיהּ רבי אסי אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת. שַׁבְקֵיהּ – עזב את רבי אסי וְאָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – ובא לפני רבי יוחנן, ושאל אותו שאלה זו. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, מְשַׁמֶּטֶת. אָתָא רַבִּי אַסִּי לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – בא רבי אסי לפני רבי יוחנן, וְאָמַר לֵיהּ – שאלו אם שטר שיש בו אחריות נכסים מְשַׁמֶּטֶת אוֹ אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן מְשַׁמֶּטֶת. חזר ושאלו, וְהָא מַר הוּא דְּאָמַר אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת – והרי אמרת שאינו משמט. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, אמנם כך נראה לי, אבל וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ מַדְמִין – וכי מפני שנראה לנו כך מסברא ולא שמענו זאת מרבותינו, נַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה ונוציא ממון מהלוה. אָמַר לֵיהּ רבי אסי, וְהָתַנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּמַר – והרי שנינו בברייתא כשיטתך, ששטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, אין להביא ראיה מהברייתא, דִּלְמָא הַהִיא בֵּית שַׁמַּאי הִיא – שמא התנא בברייתא סובר כבית שמאי, דְּאָמְרֵי שְׁטָר הָעוֹמֵד לִגְבּוֹת כִּגְבוּי דָּמֵי – ששטר שיש בו אחריות נכסים, ואפשר לגבות באמצעותו ממשועבדים, נחשב כגבוי.

הגמרא דנה בסוג הלואה שאינה משמטת: תְּנַן הָתָם – במסכת שביעית (פ"י מ"ב), הַמִּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ מָעוֹת עַל הַמַּשְׁכּוֹן – אדם הלוה לחבירו כסף ולקח מהלוה משכון על ההלואה, וְכן מלוה הַמּוֹשֵׁר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין כדי שיגבו אותם, אֵין מְשַׁמְּטִין. שואלת הגמרא, בְּשֶׁלָּמָא מוֹשֵׁר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין, מובן ששביעית לא משמטת, כיון דְּתָפְסֵי לְהוּ בֵּי דִּינָא – שבית דין תופסים את השטרות, ובידם לגבות את החוב שהרי הפקרן הפקר, ונמצא שהמלוה לא נוגש את הלוה כי אם בית דין, אֶלָּא מַלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן מַאי מַעֲמָא השביעית לא משמטת. עונה הגמרא, אָמַר רָבָא, הטעם הוא מְשׁוּם דְּתָפֵס לֵיהּ המלוה למשכון, והוא אינו נוגש ואינו תובע את הלוה כי יש לו משכון ביד. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, אֶלָּא מֵעַתָּה – לדבריך שמלוה על המשכון אין השביעית משמטת, נלמד מכך שאם הִלְוָהוּ כסף, וְהמלוה דָּר שם בַּחֲצֵרוֹ, דְּתָפֵס לֵיהּ – והרי המלוה תופס את החצר, הֲכִי נַמִּי דְּלֹא מְשַׁמֵּט – וכי גם בזה החוב לא ישמט, והרי פשוט שבמקרה כזה השביעית משמטת. אָמַר לֵיהּ רבא, שַׁאנִי מַשְׁכּוֹן – שונה דין משכון של מטלטלין מתפיסה תְּנַן הָתָם – במסכת שביעית (פ"י מ"א), הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַמִּלְוֶה, בֵּין אם היתה הלוואה בִּשְׁטָר בֵּין אם היתה שְׁלֹא בִּשְׁטָר. רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ – שניהם ביארו את המשנה, שמלוה בִּשְׁטָר שנזכר במשנה, הכוונה לִשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים, ומלוה שֶׁלֹּא בִּשְׁטָר, הכוונה לְמִלְוֶה עַל פֶּה בלא שטר, ואת שתי הלואות אלו שביעית משמטת. אֲבָל מלוה בִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים – שכתוב בשטר שנכסי הלוה משועבדים למלוה, אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת בשביעית. שמאחר והקרקעות משועבדות למלוה, נחשב החוב כגבוי, וכאילו הן בחזקת המלוה, ואין כאן חוב. תַּנְיָא בברייתא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, שֶׁטֶר חוֹב שאין בו אחריות נכסים מְשַׁמֶּטֶת בשביעית, וְאִם יֵשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת בשביעית. תַּנְיָא אִידָךְ – נאמר בברייתא אחרת, אדם לוה כסף בשטר וְסִיֵּים לוֹ שָׁדֶה אַחַת בְּהַלְוָואָתוֹ – ויחד הלוה שדה אחת שממנה יגבה המלוה את חובו, והראה למלוה את גבולותיה, אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת בשביעית, משום שהחוב נחשב כגבוי. וְלֹא עוֹד – ולא רק באופן זה, אֶלָּא אֲפִילּוּ כָּתַב הלוה למלוה כָּל נְכָסַי אַחֲרַאי וְעַרְבָאי לָךְ – כל הנכסים שלי משועבדים וערבים לחוב, ולא קבע איתו שדה מסוימת, גם בזה נחשב החוב כגבוי וְאֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת. ומברייתות אלו יש ראיה לרבי יוחנן וריש לקיש, ששטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט.

מספרת הגמרא, קְרֵיבֵיהּ דְּרַבִּי אַסִּי הָוָה לֵיהּ הַהוּא שְׁטָרָא – היה לו שטר חוב על הלואה שהלוה, דַּהֲוָה כָּתִיב בֵּיהּ – שהיה כתוב בו אַחֲרָיוּת נְכָסִים, אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַסִּי – בא המלוה לפני רבי אסי קרובו, וְאָמַר לֵיהּ – שאלו האם החוב מְשַׁמֶּטֶת אוֹ אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת. אָמַר לֵיהּ רבי אסי אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת. שַׁבְקֵיהּ – עזב את רבי אסי וְאָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – ובא לפני רבי יוחנן, ושאל אותו שאלה זו. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, מְשַׁמֶּטֶת. אָתָא רַבִּי אַסִּי לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – בא רבי אסי לפני רבי יוחנן, וְאָמַר לֵיהּ – שאלו אם שטר שיש בו אחריות נכסים מְשַׁמֶּטֶת אוֹ אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן מְשַׁמֶּטֶת. חזר ושאלו, וְהָא מַר הוּא דְּאָמַר אֵינוֹ מְשַׁמֶּטֶת – והרי אמרת שאינו משמט. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, אמנם כך נראה לי, אבל וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ מַדְמִין – וכי מפני שנראה לנו כך מסברא ולא שמענו זאת מרבותינו, נַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה ונוציא ממון מהלוה. אָמַר לֵיהּ רבי אסי, וְהָתַנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּמַר – והרי שנינו בברייתא כשיטתך, ששטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, אין להביא ראיה מהברייתא, דִּלְמָא הַהִיא בֵּית שַׁמַּאי הִיא – שמא התנא בברייתא סובר כבית שמאי, דְּאָמְרֵי שְׁטָר הָעוֹמֵד לִגְבּוֹת כִּגְבוּי דָּמֵי – ששטר שיש בו אחריות נכסים, ואפשר לגבות באמצעותו ממשועבדים, נחשב כגבוי.

הגמרא דנה בסוג הלואה שאינה משמטת: תְּנַן הָתָם – במסכת שביעית (פ"י מ"ב), הַמִּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ מָעוֹת עַל הַמַּשְׁכּוֹן – אדם הלוה לחבירו כסף ולקח מהלוה משכון על ההלואה, וְכן מלוה הַמּוֹשֵׁר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין כדי שיגבו אותם, אֵין מְשַׁמְּטִין. שואלת הגמרא, בְּשֶׁלָּמָא מוֹשֵׁר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין, מובן ששביעית לא משמטת, כיון דְּתָפְסֵי לְהוּ בֵּי דִּינָא – שבית דין תופסים את השטרות, ובידם לגבות את החוב שהרי הפקרן הפקר, ונמצא שהמלוה לא נוגש את הלוה כי אם בית דין, אֶלָּא מַלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן מַאי מַעֲמָא השביעית לא משמטת. עונה הגמרא, אָמַר רָבָא, הטעם הוא מְשׁוּם דְּתָפֵס לֵיהּ המלוה למשכון, והוא אינו נוגש ואינו תובע את הלוה כי יש לו משכון ביד. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, אֶלָּא מֵעַתָּה – לדבריך שמלוה על המשכון אין השביעית משמטת, נלמד מכך שאם הִלְוָהוּ כסף, וְהמלוה דָּר שם בַּחֲצֵרוֹ, דְּתָפֵס לֵיהּ – והרי המלוה תופס את החצר, הֲכִי נַמִּי דְּלֹא מְשַׁמֵּט – וכי גם בזה החוב לא ישמט, והרי פשוט שבמקרה כזה השביעית משמטת. אָמַר לֵיהּ רבא, שַׁאנִי מַשְׁכּוֹן – שונה דין משכון של מטלטלין מתפיסה

המשך בעמוד פא

בקרקע, דְּקָנֵי לֵיהּ מְדַּרְבִּי יִצְחָק – שלמלוה יש קנין במשכון של מטלטלין על פי דינו של רבי יצחק, ולכן החוב נחשב כגבוי. דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, מְנַיִן לְבַעַל חוֹב שֶׁקִּוֹּנָה מַשְׁכּוֹן מהתורה, שֶׁנֶּאֱמַר בענין מלוה שמחזיר ללוה את כסות הלילה שהוא לקח כמשכון (דברים כד יג) 'וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה', שמעשה זה נחשב כצדקה, וְאִם נאמר שמלוה אֵינוֹ קוֹנֶה את המשכון, צְדָקָה מְנַיִן – מדוע זה נחשב לו לצדקה הלא המשכון שייך ללוה, ואין זה אלא גמילות חסד, אלא מִכָּאן לְבַעַל חוֹב שֶׁקִּוֹּנָה מַשְׁכּוֹן, וכיון שהמשכון שלו, נחשבת לו החזרת המשכון לצדקה.

הגמרא דנה באדם שמחזיר חוב שנשמט: תְּנַן הָתָם – במסכת שביעית (פ"י מ"ח),

לוה הַמַּחֲזִיר חוֹב לַחֲבֵירוֹ בַּשְּׁבִיעִית – בסוף השנה לאחר שהחוב נשמט, צְרִיךְ המלוה שֶׁיֹּאמַר לוֹ ללוה מְשַׁמֵּט אֲנִי את החוב ואינך חייב לי. וְאִם אָמַר לוֹ הלוה, אַף עַל פִּי כֵן אני רוצה להחזיר, המלוה יְקַבֵּל הֵימֶנּוּ את הכסף, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טו ב) 'וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה', ודורשים שצריך המלוה לדבר ולומר 'משמט אני', ודי בכך.

אָמַר רַבָּה, וְתָלֵי לֵיהּ עַד דְּאָמַר הָכִי – אם הלוה אינו רוצה לפרוע, רשאי המלוה לתלותו על עץ, כלומר לכופו עד שיאמר לו אף על פי כן אפרע. אִיתֵיבֵיהּ אַבָּיֵי לרבה, נאמר בברייתא, לוה שחזר ואמר אף על פי כן, בְּשֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ [–למלוה] את הכסף, אַל יֹאמַר לוֹ בְּפַרְעוֹן חוֹבִי אֲנִי נוֹתֵן לְךָ בסף זה, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ הלוה מעות אלו שֶׁלִּי הֵן וּבְמַתָּנָה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ. וקשה, איך יאמר הלוה מתוך כפיה שהוא נותן מתנה, הרי אי אפשר לכוף אדם לתת מתנה. אָמַר לֵיהּ רבה, תָּלֵי לֵיהּ נַמִּי עַד דְּאָמַר הָכִי – גם על זה יכול המלוה לכפותו עד שיאמר כך.

אַבָּא בַּר מָרְתָא דְּהוּא אַבָּא בַּר מַנְיוּמִי, הֲוָה מַסֵּיק בֵּיהּ רַבָּה זוּזֵי – רבה היה נושה בו מעות. אַיְיתִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ – הביא אבא בר מרתא את הכסף לרבה בַּשְּׁבִיעִית – אחרי השנה השביעית. אָמַר לֵיהּ רבה, מְשַׁמֵּט אֲנִי. שַׁקְלִינְהוּ – לקח אבא בר מרתא את הכסף וַאֲזַל – והלך. אָתָא אַבָּיֵי – בא אביי לרבה וַאֲשְׁכְּחֵיהּ דַּהֲוָה עָצִיב – ומצאו כשהוא עצוב. אָמַר לֵיהּ אביי, אַמַּאי עָצִיב מַר – מדוע רבי עצוב. אָמַר לֵיהּ רבה, הָכִי הֲוָה מַעֲשֶׂה – כך היה המעשה עם אבא בר מרתא. אָזַל – הלך אביי לְגַבֵּיהּ – לאבא בר מרתא, אָמַר לֵיהּ אביי, אַמַּטְתֵּיהּ לֵיהּ זוּזֵי לְמַר – האם הבאת את הכסף לרבה. אָמַר לֵיהּ אבא בר מרתא אֵין – כן. אָמַר לֵיהּ אביי, וּמַאי אָמַר לָךְ, אָמַר לֵיהּ אבא בר מרתא, רבה אמר לי מְשַׁמֵּט אֲנִי. אָמַר לֵיהּ אביי, וְאָמְרַתְּ לֵיהּ – האם אמרת לו אַף עַל פִּי כֵן אני רוצה להחזיר את החוב, אָמַר לֵיהּ לֹא. אָמַר לֵיהּ אביי, וְאִי אָמְרַתְּ לֵיהּ – דע לך שאם היית אומר לו אַף עַל פִּי כֵן, הֲוָה שַׁקְלִינְהוּ מִינָּךְ – היה רבה לוקח ממך את הכסף, הַשְׁתָּא מִיהַת – לפחות עכשיו לך אליו וַאֲמְטִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ – ותביא לרבה את הכסף, וְאֵימָא לֵיהּ – ותאמר לו אַף עַל פִּי כֵן. אָזַל – הלך אבא בר מרתא אַמְטִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ – הביא לרבה את הכסף, וְאָמַר לֵיהּ אַף עַל פִּי כֵן, שַׁקְלִינְהוּ מִינֵּיהּ – לקח ממנו רבה את הכסף. אָמַר רבה, לֹא הֲוָה בֵּיהּ דַּעְתָּא בְּהַאי צוּרְבָא מֵרַבָּנָן מֵעִיקָּרָא – לא היה בו דעת בתלמיד חכם זה מקודם, שהיה עליו לומר כך מיד.

הגמרא מבארת דין פרוזבול שאבד: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב נַחְמָן, נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר פָּרוֹסְבּוֹל הָיָה בְּיָדִי וְאָבַד מִמֶּנִּי, ועל הלוה לפרוע את החוב אף לאחר השביעית. שואלת הגמרא מַאי טַעְמָא, מבארת הגמרא, בֵּיוָן דְּתַקְּנִינְהוּ רַבָּנָן פְּרוֹסְבּוֹל, והמלוה יכול בקלות לכתוב פרוזבול ולגבות את ההלואה בהיתר, לֹא שָׁבִיק הֵיתֵּירָא – לא מניח אדם מאכל של היתר שנמצא לפניו, וְאָכִיל אִיסּוּרָא – ואוכל מאכל איסור. ואין לחושדו שלא כתב פרוזבול, ומשקר שהיה לו ואבד. מספרת הגמרא, כִּי אָתוּ – כשהיו לוה ומלוה באים לְקַמֵּיהּ דְּרַב – לפני רב, והלוה תבע לראות את הפרוזבול, אָמַר לֵיהּ – היה רב אומר למלוה, מֵידִי פְּרוֹסְבּוֹל הֲוָה לְךָ וְאָבַד – האם היה לך פרוזבול ואבד. ומותר לדיין לעשות כך ולסייע לבעלי הדין בטענותיהם, מפני שכְּגוֹן זֶה 'פְּתַח פִּיךָ לְאִלֵּם' (משלי לא ח) הוּא – כשרואה הדיין שאחד מבעלי הדין אינו יודע דין פלוני שהוא לטובתו, מותר להודיעו על כך.

מקשה הגמרא על רב נחמן, תְּנַן במסכת כתובות (פט.), וְכֵן בַּעַל חוֹב – מלוה שֶׁמּוֹצִיא שְׁטַר חוֹב וְאֵין עִמּוֹ פְּרוֹסְבּוֹל, וטוען פרוזבול היה לו ואבד, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִפָּרְעוּ – אין הלוה פורע עד שיוכיח המלוה שהיה לו פרוזבול, ואיך אמר רב נחמן שהמלוה נאמן. מתרצת הגמרא, תַּנָּאֵי הִיא – נחלקו תנאים בכך ורב נחמן פסק לקולא כחכמים. דְּתַנְיָא בברייתא, מלוה הַמּוֹצִיא שְׁטַר חוֹב לגבות בו מהלוה, צְרִיךְ שֶׁיְּהֵא עִמּוֹ פְּרוֹסְבּוֹל, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵינוֹ צָרִיךְ, ונאמן לומר שהיה לו ואבד.

משנה

עֶבֶד כנעני של ישראל שֶׁנִּשְׁבָּה, וּפְדָאוּהוּ ישראלים אחרים, אִם הפודה התכוין לפדותו לְשׁוּם עֶבֶד – כדי להשתעבד בו, יִשְׁתַּעְבֵּד ולא יצא לחירות. וְאִם הפודה התכוין לפדותו לְשׁוּם בֶּן חוֹרִין – כדי שיצא לחירות, לֹא יִשְׁתַּעְבֵּד בו, אלא יצא לחירות. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ – בין אם נפדה לשם עבדות ובין אם נפדה לשם חירות, יִשְׁתַּעְבֵּד לרבו הראשון.

גמרא

שואלת הגמרא בְּמַאי עָסְקִינַן – באיזה אופן מדברת המשנה, אִילֵימָא לִפְנֵי יֵאוּשׁ – אם נאמר שבזמן הפדיון רבו הראשון של העבד עדיין לא התייאש ממנו. אם פדו את העבד לְשׁוּם בֶּן חוֹרִין, אַמַּאי לֹא יִשְׁתַּעְבֵּד, הלא הוא שייך לרבו הראשון. אֶלָּא צריך לומר שמדובר לְאַחַר יֵאוּשׁ – שרבו הראשון כבר התייאש ממנו. ואם כן קשה, אם פדוהו לְשׁוּם עֶבֶד, אַמַּאי יִשְׁתַּעְבֵּד – למה ישתעבד לרבו הראשון, עליו לצאת לחירות, כיון שזכה בעצמו. אָמַר אַבָּיֵי, לְעוֹלָם לִפְנֵי יֵאוּשׁ – באמת מדובר שרבו הראשון לא התייאש, וּלְשׁוּם עֶבֶד – ואם פדו אותו לשם עבדות, יִשְׁתַּעְבֵּד לְרַבּוֹ רִאשׁוֹן, כיון שלא התייאש ממנו, ואף אם השני פדאו כדי להשתעבד בו, הרי יודע שרבו הראשון עדיין לא התייאש וזה גזל. אבל אם פדו אותו לְשׁוּם בֶּן חוֹרִין לֹא יִשְׁתַּעְבֵּד, לֹא לְרַבּוֹ הָרִאשׁוֹן שממנו הוא נשבה, וְלֹא לְרַבּוֹ הַשֵּׁנִי שפדה אותו. והטעם שלְרַבּוֹ הַשֵּׁנִי לֹא ישתעבד, דְּהָא לְשׁוּם בֶּן חוֹרִין פְּרֵקֵיהּ – שהרי פדה אותו כדי להוציאו לחירות. וְלִרְבּוֹ הָרִאשׁוֹן נַמִּי לֹא ישתעבד, אף שעדיין לא התייאש ממנו, משום שחכמים חששו דֵּילְמָא מְמַנְּעֵי וְלֹא פָּרֵקֵי – שאנשים ימנעו מלפדות עבד כנעני, כיון שגם אם יפדוהו כדי שיצא לחירות הוא חוזר להשתעבד לרבו. וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל חולק על תנא קמא וְאוֹמֵר, שֶׁבֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יִשְׁתַּעְבֵּד לרבו הראשון. קָסָבַר רבן שמעון בן גמליאל, שֶׁכְּשֶׁם שֶׁמְּצָוָה לְפַדּוֹת אֶת בְּנֵי חוֹרִין – העבדים שיצאו לחירות, כָּךְ מִצְוָה לְפַדּוֹת אֶת הָעֲבָדִים – אף שנשארים עבדים, ואין חשש שאנשים ימנעו מלפדותם.

רָבָא אָמַר, יש לבאר את המשנה באופן אחר, לְעוֹלָם לְאַחַר יֵאוּשׁ – באמת מדובר שרבו הראשון התייאש, וְאִם פדו אותו לְשׁוּם עֶבֶד, יִשְׁתַּעְבֵּד לְרַבּוֹ שֵׁנִי שפדאו. ואם פדו אותו לְשׁוּם בֶּן חוֹרִין, לֹא יִשְׁתַּעְבֵּד לֹא לְרַבּוֹ הָרִאשׁוֹן שממנו הוא נשבה, וְלֹא לְרַבּוֹ הַשֵּׁנִי שפדאו. לְרַבּוֹ הַשֵּׁנִי לֹא ישתעבד, דְּהָא לְשׁוּם בֶּן חוֹרִין פְּרֵקֵיהּ – שהרי פדאו כדי להוציאו לחירות, וְלִרְבּוֹ הָרִאשׁוֹן נַמִּי לֹא ישתעבד, דְּהָא לְאַחַר יֵאוּשׁ הֲוָה – שהרי כבר התייאש ממנו. וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל חולק על תנא קמא וְאוֹמֵר, שֶׁבֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יִשְׁתַּעְבֵּד לרבו הראשון, וּכְדְרַחְזֵקִיָּה – וכפי שביאר חזקיה. דְּאָמַר חִזְקִיָּה, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יִשְׁתַּעְבֵּד לרבו ראשון, כדי שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהעבדים הכנענים, הוֹלֵךְ וּמַפִּיל עַצְמוֹ לְגֵיסוֹת – עושה תחבולות כדי ליפול בשבי, ויפדו אותו ישראלים כדי להוציאו לחירות, וּמַפְקִיעַ עַצְמוֹ מִיַּד רַבּוֹ.

מֵיתִיבֵי – הקשו על רבא מברייתא, אָמַר לָהֶן רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לחכמים, כְּשֵׁם שֶׁמְּצָוָה לְפַדּוֹת אֶת בְּנֵי חוֹרִין כָּךְ מִצְוָה לְפַדּוֹת אֶת הָעֲבָדִים. בְּשִׁלְמָא – זה מובן לְדַעַת אַבָּיֵי דְּאָמַר שהמחלוקת היא לִפְנֵי יֵאוּשׁ, וחכמים סוברים שאם פדאוהו לשם בן חורין יצא לחירות, כיון שיש חשש שאנשים ימנעו מלפדות עבדים, הֵיינוּ דְּקָאָמַר כְּשֵׁם – מובנת תשובתו של רבן שמעון בן גמליאל, שאין לחשוש לכך כיון שגם זו מצוה. אֶלָּא לְרָבָא דְּאָמַר שמחלוקת התנאים לְאַחַר יֵאוּשׁ של רבו הראשון, ורבן שמעון בן גמליאל סובר שגם אם פדאוהו לחירות, יחזור לרבו ראשון כדי שלא יפיל עצמו לגייסות, הַאי כְּשֵׁם – מהי תשובתו של רבן שמעון בן גמליאל, שיש מצוה לפדות עבדים, הלא הטעם של רבן שמעון בן גמליאל מִשּׁוּם דְּחִזְקִיָּה הוּא. מתרצת הגמרא, אָמַר לָךְ רָבָא – רבא יענה לך, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לֹא הֲוֵי יָדַע מַאי קָאָמְרֵי רַבָּנַן – לא ידע באיזה אופן דיברו חכמים. וְהָכִי קָאָמַר לְהוּ לחכמים, אִי לְפִנֵי יֵאוּשׁ קָאָמְרִיתוּ – אם דיברתם באופן שרבו הראשון עדיין לא התייאש, ואתם חוששים שמא אנשים ימנעו מלפדות את העבדים, הֵיינוּ כְּשֵׁם – זו תשובתי, שכשם שמצוה לפדות את בני

המשך בעמוד פא

חורין כך מצוה לפדות את העבדים. **וּמִי לְאַחַר יָאוּשׁ קָאָמְרִיתוּ** – ואם דיברתם באופן שרבו הראשון התייאש, ולכן אם פדאוהו לשם בן חורין לא משתעבד כלל, תשובתי **כְּדִרְחִזְקָיָה**, שיש חשש שהעבד יפיל עצמו לגייסות כדי שיפדוהו.

מקשה הגמרא, **וְלָרָבָא דְּאָמַר** שהמשנה מדברת **לְאַחַר יָאוּשׁ** של רבו הראשון, **וְאִם פדאו** לשם עבדות ישתעבד **לְרַבּוֹ הַשֵּׁנִי, רַבּוֹ הַשֵּׁנִי מְמַאן קָנֵי לֵיהּ** – ממי קנה רבו השני את העבד, על כרחך **מְשַׁבַּאי** – מהגוי ששבה את העבד, **שַׁבַּאי גּוּפֵיהּ מִי קָנֵי לֵיהּ** – וכי השבאי עצמו יש לו קנין בעבד, כדי שיוכל למוכרו לישראל. מתרצת הגמרא, **אֵין** – כן, יש לשבאי קנין בעבד על ידי שמחזיק בו לאחר שרבו התייאש ממנו, **וְקָנֵי לֵיהּ לְמַעֲשֵׂה יָדָיו** – וזוכה במעשה ידיו של העבד בלבד. ורבו השני קונה מהשבאי בכסף את מעשה ידי העבד, וכאשר יטביל את העבד לשם עבדות, יהיה גם גוף העבד קנוי לו.

ודבר זה שהשבאי קונה עבד כנעני למעשה ידיו, נלמד מִדְּ**אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַנַּיִן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקָּנָה אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְמַעֲשֵׂה יָדָיו, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כה מד), 'וְעַבְדְּךָ וְאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה', ואחר כך נאמר (שם כה מה), 'וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ'. המילים 'מהם תקנו' מיותרות, לפי שכבר נאמרו בפסוק הקודם, ועל כן דרשו חכמים, **אַתֶּם קוֹנִים מֵהֶם עבדים**